

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.4.35>

WIELKA IZBA SĄDU NAJWYŻSZEGO: ISTNIEJĄCE PROBLEMY WSPÓLCZESNEGO STATUSU PRAWNEGO I SPOSOBY ICH ROZWIĄZYWANIA

Anton Yegorov

aspirant Katedry Teorii Państwa i Prawa, Prawa Konstytucyjnego

i Administracji Publicznej Wydziału Prawa

Dnieprzańskiego Narodowego Uniwersytetu imienia Ołesia Honczara (Dniepr, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-5877-598X

airpad128@gmail.com

Adnotacja. W artykule naukowym przedstawiono analizę statusu prawnego Wielkiej Izby Sądu Najwyższego zawartego w ukraińskim prawie i nakreślono problematyczne kwestie, które powstają na podstawie tego statusu. Artykuł naukowy ma na celu określenie przede wszystkim problemów statusu prawnego Wielkiej Izby Sądu Najwyższego, a następnie zaproponowanie sposobów rozwiązania tych problemów, które nie są bezpośrednio ujawniane przez prawo Ukrainy.

Również artykuł naukowy ma na celu przeprowadzenie głębszego rozpatrzenia i analizy problemów w działalności Wielkiej Izby Sądu Najwyższego na podstawie jej szczególnego, w porównaniu nawet z innymi organami sądowymi Ukrainy, miejsca. W związku z tym głównymi metodami przeprowadzonych badań były metody analizy, modelowania i prognozowania. Główny nacisk nie koncentruje się na kwestiach uregulowanych przez obowiązujące prawo Ukrainy, ale na ich praktycznym zastosowaniu w kontekście zapewnienia przez Wielką Izbę Sądu Najwyższego swoich zadań i funkcji. Ponadto w procesie pisania artykułu naukowego zwrócono również uwagę na obecnie ustalone przepisy krajowych kodeksów proceduralnych Ukrainy.

Słowa kluczowe: Wielka Izba Sądu Najwyższego, reforma sądownictwa, trwałość orzecznictwa, orzecznictwo sądowe, wyłączny problem prawny, podsumowanie opinii prawnej, większość kwalifikowana, sąd kasacyjny.

THE GRAND CHAMBER OF THE SUPREME COURT: EXISTING PROBLEMS OF THE CURRENT LEGAL STATUS AND WAYS TO OVERCOME THEM

Anton Yegorov

Postgraduate Student at the Department of Theory of State and Law, Constitutional Law and Public

Administration of the Faculty of Law Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5877-598X

airpad128@gmail.com

Abstract. The scientific article provides an analysis of the legal status of the Grand Chamber of the Supreme Court enshrined in Ukrainian legislation and outlines the problematic issues that arise based on this status. The scientific article aims to determine, first of all, the problems of the legal status of the Grand Chamber of the Supreme Court and, subsequently, to solve these problems.

Also, the scientific article aims to carry out a review and analysis of problematic moments in the activity of the Grand Chamber of the Supreme Court based on its special place. The main methods of the conducted research were methods of analysis, modeling and forecasting. The scientific article aims on practical application in the context of ensuring the Grand Chamber of the Supreme Court fulfills its functions. In addition, attention was also paid to the currently established provisions of the national procedural codes of Ukraine.

Key words: Grand Chamber of the Supreme Court, judicial reform, stability of judicial practice, judicial precedent, exclusive legal problem, generalizing legal opinion, qualified majority, court of cassation instance.

ВЕЛИКА ПАЛАТА ВЕРХОВНОГО СУДУ: ІСНУЮЧІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ

Антон Єгоров

аспірант кафедри теорії держави і права,

конституційного права та державного управління юридичного факультету

Дніпровського національного університету імені Олесь Гончара (Дніпро, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-5877-598X

airpad128@gmail.com

Анотація. У науковій статті наведено аналіз закріпленого в українському законодавстві правового статусу Великої Палати Верховного Суду та окреслено проблемні питання, які виникають виходячи з даного статусу. Наукова стаття має на меті визначити, перш за все, проблеми правового статусу Великої Палати Верховного Суду

та, у подальшому, запропонувати шляхи вирішення даних проблем, які прямо не розкриваються законодавством України.

Також наукова стаття ставить на меті проведення більш глибокого розгляду та аналізу проблемних моментів в діяльності Великої Палати Верховного Суду виходячи з її особливого, порівняно навіть із іншими судовими органами України, місці. Відповідно, основними методами проведеного дослідження стали методи аналізу, моделювання та прогнозування. Основну увагу зосереджено не на питаннях, які врегульовані чинним законодавством України, а на їхньому практичному застосуванні в контексті забезпечення Великою Палатою Верховного Суду своїх завдань та функцій. Окрім цього, в процесі написання наукової статті увагу також було приділено й закріпленням наразі положенням національних процесуальних кодексів України.

Ключові слова: Велика Палата Верховного Суду, судова реформа, сталість судової практики, судовий прецедент, виключна правова проблема, узагальнюючий правовий висновок, кваліфікована більшість, суд касаційної інстанції.

Вступ: Історична належність України до правової сім'ї континентального типу, тобто до романо-германської правової сім'ї, тривалий час не викликала сумнівів або суперечок в науковому середовищі. Основним та найбільш поширеним джерелом права в Україні був та залишається нормативно-правовий акт, який може застосовуватися в залежності від його юридичної сили та сфері дії (акти державного характеру та акти місцевого характеру). Фактично монопольне становище законодавчої норми у якості основного джерела права безумовно впливало на процеси правозастосування органами виконавчої влади усіх рівнів, органами місцевого самоврядування, судовими установами. При цьому, другорядне становище правового прецеденту виступало у якості певної аксіоми у вітчизняній юридичній науці.

Проте, внаслідок подальшої інтеграції України в світову та, першочергово, в європейську спільноту почали виявлятися недоліки такого підходу. Зокрема, до одного з найбільших недоліків нормативно-правового акту у якості джерела права є відсутність гнучкості, внаслідок чого нерідко існування певної законодавчої норми вже не відповідає існуючим в суспільстві правовідносинам. Чимало питань також викликає тлумачення правової норми, особливо коли вона є досить абстрактною та розрахованою на застосування невизначеним колом осіб. Тому одним із питань судової реформи 2010–2016 років (яка фактично триває й досі) стала ідея зменшення ролі нормативно-правового акту у якості джерела права на користь судового прецеденту, який об'єктивно є більш гнучким джерелом права. У подальшому, внаслідок проведення судових реформ в Україні можливо спостерігати значне збільшення ролі судових прецедентів як джерел права у процесі правотворчості. Важливим також є те, що, незважаючи на належність судового прецеденту до англосаксонської правової сім'ї у якості основного джерела права, зростання його ролі у якості джерела права в Україні є помітно великим.

Однак, збільшивши роль судового прецеденту у порівнянні з нормативно-правовим актом, тобто збільшивши роль одного джерела права у порівнянні з іншим законодавцем не було жодним чином описано механізм взаємодії між цими двома джерелами. Більш того, виникла проблема в забезпеченні єдності правових позицій національних судів по відношенню до одних і тих самих правовідносин. Для вирішення даної проблеми й було заплановано створення певної судової інстанції, яка б займалася питанням додержання єдності судової практики, включаючи практики судів касаційної інстанції. Такою установою стала Велика Палата Верховного Суду, яка, однак поки що не досягла усіх поставлених перед нею завдань та нерідко зазнає критики щодо своєї діяльності – так, на практиці більшість рішень, ухвалених Великою Палатою Верховного Суду, стосується перегляду судових рішень у конкретних спорах, а не формуванню сталої правової позиції, яка до того ж доволі часто змінюється.

Отже, основною проблемою правового статусу Великої Палати Верховного Суду є фактичне перетворення даної судової установи з «суду права» в додаткову інстанцію з перегляду рішень, ухвалених судами нижчих інстанцій. Відповідно, дана обставина впливає на якість виконання функцій Великою Палатою Верховного Суду із забезпечення єдності та сталості судової практики в Україні в цілому, за винятком судових рішень, ухвалених в рамках конституційної юрисдикції.

Наразі Велика Палата Верховного Суду, незважаючи на важливість покладених на неї функцій для усієї судової системи в цілому, безпосередньо майже не виступає предметом наукових досліджень, які здебільшого зосереджені на розгляді використання судового прецеденту загалом. Зокрема, в ході написання наукової статті автором був здійснений аналіз доступних джерел, які переважно приділяють увагу вивченню ролі правових висновків Верховного Суду в діяльності органів публічної влади. Авторами даних досліджень виступають Н. Зозуля (Зозуля, 2018), О. Кібенко (Кібенко, 2022), М. Шумило, М. Самбор та інші науковці. Також ряд питань, які пов'язані із темою наукової статті, а також застосування правових висновків Верховного Суду з метою забезпечення єдності судової практики, розглядаються в межах аналітично-правової системи *ZakonOnline* (Правові позиції Верховного Суду як основа сталості та єдності судової практики, 2017).

Окремо слід зазначити, що розгляд питання застосування судового прецеденту у якості джерела права був предметом досліджень таких науковців як Богдановська І.Ю., Гук П.А., Гураченко Н.А., Демченко Г.В., Дрішлюк А.І., Загайнова С.К., Кухнюк Д.В., Луць Л.А., Малишев Б.В., Марченко М.М., Мкртумян А.Ю., Селіванов А.О., Сірий М.І., Третьяков Д.М., Харитонов Є.О., Химчук Н.І., Хорошковська Д.Ю., Шевчук С.В. та інших. Разом з цим, правовий статус та функціонування Великої Палати Верховного Суду в роботах даних науковців не розглядалися.

Отже, переважна більшість наукових досліджень не розглядала питання правового статусу Великої Палати Верховного Суду, її правових висновків та забезпечення нею стану єдності та послідовності судової

практики, а зосередилась на оглядах тематичних, правових механізмах застосування судового прецеденту у якості джерела права, а також виконанню відповідних рішень. Як вже було зазначено, безпосередньо питання діяльності Великої Палати Верховного Суду та виконання нею покладених на неї функцій залишається недостатньо розкритим.

Мета наукової статті: Метою наукової статті є розгляд правового статусу Великої Палати Верховного Суду з теоретичної та практичної точки зору, виділення проблемних питань такого статусу та пошук можливих шляхів їхнього вирішення.

Виклад основного матеріалу наукової статті: Першочергово слід визначитись із передумовами виникнення Великої Палати Верховного Суду. Загальною передумовою створення Великої Палати Верховного Суду стало проведення судової реформи 2016 року в Україні. Разом з цим, детального розгляду функцій та повноважень Великої Палати Верховного Суду в процесі проведення такої реформи документально не було зафіксовано. Зокрема:

Якщо розглядати пояснювальну записку до проекту Закону України «Про судоустрій та статус суддів» в його редакції, яка була прийнята за результатами реформи (Про судоустрій та статус суддів, 2016), то Велика Палата Верховного Суду згадується лише опосередковано – так, єдина згадка про Велику Палату Верховного Суду зазначена в п. 3.5 пояснювальної записки: «У складі Верховного Суду діють п'ять структурних підрозділів: Велика Палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд». Отже, зафіксовано статус Великої Палати Верховного Суду лише у якості структурного підрозділу Верховного Суду, який має бути створений;

Внаслідок проведення судової реформи були також внесені зміни до Конституції України (Конституція України, 1996), однак у внесених змінах Велика Палата Верховного Суду взагалі не згадується. Більше того, власне Верховний Суд згадується у внесених змінах лише один раз – ст. 125 Конституції передбачає, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Важливим заходом судової реформи було припинення діяльності та ліквідації попередньо існуючого Верховного Суду України після створення нового Верховного Суду. На жаль, даний захід не був доведений до логічного завершення – Конституційний Суд України 18 лютого 2020 року ухвалив Рішення №2-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (Рішення №2-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, 2020) Конституційний Суд України зазначив, що зміни до Конституції України «не були спрямовані на припинення діяльності та ліквідацію Верховного Суду України як органу державної влади через вилучення слова «України» – власної назви держави – із словесної конструкції «Верховний Суд України» (абзац третій пункту 7 мотивувальної частини Рішення). При цьому, Закон «Про судоустрій і статус суддів» не порушив принципу інституційної безперервності функціонування найвищого інституту судової влади, який після набрання чинності даним Законом продовжує діяти під назвою «Верховний Суд» (абзац четвертий пункту 7 мотивувальної частини Рішення). Таким чином, в Україні існують два Верховних Суду – Верховний Суд України, який існував до реформи 2016 року, та Верховний Суд, створений у 2017 році.

Слід зазначити, що, незважаючи на відсутність закріплених підстав для створення Великої Палати Верховного Суду у враховуючи включення попередньо існуючих вищих спеціалізованих судів до складу Верховного Суду, логічним продовженням даної реформи стало б створення певної «найвищої судової інстанції», яка б виступала у якості «стабілізатора судової практики». Важливим також було передбачення можливості перегляду найбільш важливих і резонансних справ, у який касаційні суди виступали б першою інстанцією (Vincic and others v. Serbia, 2010).

Безпосередньо правовий статус Великої Палати Верховного Суду закріплений ст. 45 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (Про судоустрій та статус суддів, 2016), відповідно до якого Велика Палата Верховного Суду є постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду, до складу якого входить двадцять один суддя Верховного Суду. Закріплені законодавством повноваження виглядають наступним чином:

– у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права;

– діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції;

– аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узагальнення судової практики.

Також частково висновок про повноваження Великої Палати Верховного Суду можна дізнатися з норм процесуальних кодексів, якими передбачені спеціальні механізми вирішення колізій в судовій практиці – розгляд та вирішення Великою Палатою Верховного Суду. Норми, які передбачають випадки передачі даної справи на Велику Палату Верховного Суду закріплені в процесуальних кодексах України.

Зокрема, відповідно до ст.346 Кодексу адміністративного судочинства України (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005) передбачено наступне:

– Згідно частини третьої даної статті суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає справу на розгляд Великої Палати, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних

правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду. Отже, у разі необхідності відступити від попередньо ухваленого іншим касаційним судом у складі Верховного Суду, у тому числі з метою формування нового правового висновку, справа підлягає передачі на розгляд Великої Палати;

– Згідно частини четвертої даної статті суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати. Отже, у разі необхідності відступити від попередньо ухваленого Великою Палатою, у тому числі з метою формування нового правового висновку, справа підлягає передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду;

– Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики. Даний спосіб вважається найбільш ефективним способом по вирішенню правових колізій та формування єдиної правозастосовної практики, оскільки постанови Великої Палати Верховного Суду мають фактично найвищу юридичну силу серед усіх судових рішень в Україні, крім Конституційного Суду України.

Норми аналогічного змісту містяться у Цивільному процесуальному кодексі України (стаття 404) (Цивільний процесуальний кодекс України, 2004) та у Господарському процесуальному кодексі України (стаття 302) (Господарський процесуальний кодекс України, 1991)

Законодавством було передбачено й шлях формування Великої Палати Верховного Суду – обрання до її складу по п'ять суддів від кожного касаційного суду у складі Верховного Суду, причому голова Верховного Суду входить до Великої Палати Верховного Суду за посадою. Хоча законом не конкретизовано, чи при надходженні до Великої Палати судових справ має бути здійснений їхній розподіл в залежності від юрисдикції, яку представляє суддя (наприклад, адміністративні справи передаються суддям адміністративної юрисдикції, цивільні справи – суддям цивільної юрисдикції тощо).

Якщо розглянути функціональність цього органу, то основною функцією Великої Палати Верховного Суду, згідно задуму законодавця, мала б стати допомога касаційним судам Верховного Суду у вирішенні складних юридичних проблем, до яких належать юрисдикційні спори, перегляд судових рішень на виконання рішень Європейського Суду з прав людини, вирішення виключних правових проблем тощо. Усі ці обставини мали б систематизувати судову практику в Україні, зробити її більш передбачуваною та забезпечити її єдність.

Загалом правовий статус Великої Палати Верховного Суду з теоретичної точки зору виглядає врегульованим та чітким, однак на практиці виникають численні проблеми (Висновок Консультативної Рада європейських суддів, 2017). Першочергово слід зазначити, що механізм прийняття рішень Великою Палатою Верховного Суду зазнає критики через участь в процесі прийняття рішень суддів, які не спеціалізуються по даним питанням. Так, відповідно до механізмів розподілу справ у Великій Палаті Верховного Суду найбільша кількість справ належить до адміністративної або цивільної юрисдикції, тоді як справ інших юрисдикцій значно менше за кількістю. Таким чином, основне навантаження забезпечується справами адміністративної або цивільної юрисдикції, тоді як судді господарської або кримінальної спеціалізації при ухваленні рішень залучені значно менше, а їхня реальна участь у прийнятті рішень є доволі сумнівною.

Ще більш значною проблемою є фактична відсутність єдності судової практики. Зокрема, у своїй діяльності Велика Палата стала значно частіше відступати не лише від попередніх правових позицій Верховного Суду України або касаційних судів Верховного Суду, а й від власних попередніх правових позицій. Зокрема, відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень станом на січень 2023 року Велика Палата Верховного Суду відступила від попередніх правових позицій 165 разів (Кібенко, 2019):

- відступ від правових позицій, сформульованих Верховним Судом України – 80 разів;
- відступ від правових позицій, сформульованих касаційними судами у складі Верховного Суду – 59 разів;
- відступ від правових позицій, сформульованих безпосередньо Великою Палатою Верховного Суду – 26 разів.

Наприклад, постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.02.2021 року по справі №805/3362/17-а зазначила про правову позицію, яка встановлює відповідальність платника податків за несплату єдиного внеску, зазначивши про необхідність нарахування страхового стажу навіть за наявності заборгованості зі сплати страхових внесків (Велика Палата Верховного Суду, 2021). Однак, у подальшому, постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.10.2022 року по справі № 905/857/19 зазначила про правову позицію, яка знову ж не дає можливості платнику податків посилатися на обставини непереборної сили як на підставу для невиконання своїх обов'язків зі сплати єдиного внеску (Велика Палата Верховного Суду, 2022). В той же час, не в усіх випадках такий відступ був достатнім чином мотивованим та обґрунтованим, що не лише не сприяє єдності та якості судової практики, а й значно збільшило кількість критики, яка лунає в адресу Великої Палати Верховного Суду.

Фактично ж, Велика Палата Верховного Суду втратила свій первинний статус «суду права» та стала своєрідною «четвертою інстанцією», яка наразі здебільшого переглядає рішення касаційних судів в апеляційному порядку. Щодо ж вирішення правових проблем нерідко Велика Палата Верховного Суду без огляду

на попередні правові позиції інших касаційних судів формує відповідні правові висновки на власний розсуд і розуміння.

Яким чином можливо вирішити дані проблеми? Автор вважає, що ключовим проблемним елементом в даному випадку є зменшення ролі основної функції Великої Палати Верховного Суду – забезпечення єдності судової практики та її однакового застосування. Якщо з переглядом Великою Палатою Верховного Суду судових рішень у якості суду апеляційної інстанції у передбачених законодавством випадках проблем здебільшого не виникає, за винятком затягнутого розгляду справ, то з забезпеченням сталості та єдності судової практики існують негативні моменти. Для вирішення даних моментів можливо запропонувати наступні кроки, реалізація яких можлива навіть в рамках закріплених нині законом повноважень.

Зокрема, перше із закріплених законом повноважень передбачає: *«Велика Палата Верховного Суду у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права»*. Автор вважає, що ключовим має стати не скільки перегляд судового рішення в касаційному порядку (дана функція належить касаційним судам), скільки забезпечення однакового застосування норм права. Для цього, Велика Палата Верховного Суду має бути позбавлена можливості виносити остаточні рішення по суті спору, натомість вона ухвалюватиме правові висновки щодо застосування певної норми права, які є обов'язковими для врахування судами касаційної інстанції при вирішенні даного спору та інших подібних спорів. У такому разі, процедура ухвалення рішень Великою Палатою Верховного Суду буде виглядати наступним чином:

- у разі наявності виключної правової проблеми, у тому числі необхідності застосування аналогії закону або аналогії права або відступлення від попередньо ухваленого висновку Великої Палати Верховного Суду, в конкретному спорі суд касаційної інстанції передає таку справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду;

- Велика Палата Верховного Суду у разі прийняття справи до розгляду та за результатами такого розгляду виносить постанову, якою формує правовий висновок щодо застосування конкретної норми права, після чого повертає справу для розгляду судом касаційної інстанції. Дана постанова є обов'язковою для її врахування судом касаційної інстанції як в даному спорі, так і в подібних спорах;

- Суд касаційної інстанції з урахуванням правової позиції Великої Палати Верховного Суду виносить обґрунтоване судове рішення.

Даний підхід дозволяє максимально зменшити можливість впливу на прийняття остаточного судового рішення по справі суддями, які не мають відповідної спеціалізації, оскільки в такому разі остаточне судове рішення буде ухвалено касаційним судом відповідної юрисдикції та спеціалізації.

Перейдемо до другого пункту повноважень, який передбачає наступне: *«Велика Палата Верховного Суду діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції»*. Зокрема відповідно до ч. 4 ст. 22 Кодексу адміністративного судочинства України Верховному Суду як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, рішень, дій чи бездіяльності органів, які обирають (призначають), звільняють членів Вищої ради правосуддя, щодо питань обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя, звільнення їх з таких посад, бездіяльності Кабінету Міністрів України щодо невнесення до Верховної Ради України законопроекту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005). Як наслідок, апеляційний перегляд в даних категоріях справ здійснює Велика Палата Верховного Суду.

Враховуючи те, що для реалізації даної функції Велика Палата Верховного Суду тимчасово набуває ознак суду апеляційної інстанції, то саме в цьому конкретному випадку Велика Палата Верховного Суду може отримувати статус «суду факту», а не «суду права». Відповідно, на думку автора, виходячи із тимчасового статусу Великої Палати Верховного Суду у якості «суду факту» необхідним є позбавлення можливості Великої Палати Верховного Суду по ухваленню правових висновків, які є обов'язковими для застосування в аналогічних категоріях справ. Дана необхідність впливає із наступного:

- За загальним правилом, а також відповідно до норм ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» постанови та інші рішення суду апеляційної інстанції не належать до судової практики, яка є обов'язковою для врахування іншими судами. Відповідно, враховуючи надання Великій Палаті Верховного Суду фактичного статусу апеляційного суду, висновки, ухвалені в таких справах, не можуть набувати статусу судового прецеденту як допоміжного джерела права;

- Враховуючи те, що відповідно до ч. 1 ст. 308 Кодексу адміністративного судочинства України (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005) суд апеляційної інстанції перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги, то на суд апеляційної інстанції взагалі не покладаються повноваження по формуванню певних правових висновків. Більше того, з огляду на фактичну належність вищенаведених категорій справ до резонансних, ретельний апеляційний перегляд судових рішень має бути здійснений в рамках фактичних обставин кожної окремої справи, що об'єктивно не дає змоги ухвалювати правові висновки, які можуть бути застосовані в аналогічних судових спорах;

Слід також зазначити, що ухвалення Великою Палатою Верховного Суду обов'язкових правових висновків в таких категоріях справ може мати негативний вплив на судову практику в цілому. Як вже було наведено вище, обставини в кожній такій справі можуть відрізнятися одна від іншої, що має наслідком ухвалення правових висновків, які можуть суперечити один іншому. У свою чергу, наявність великої кількості різних за своєю суттю судових прецедентів суперечить основній меті діяльності Великої Палати Верховного Суду та ніяк не сприяє впровадженню принципів єдності та послідовності судової практики.

Даний підхід дозволяє максимально впорядкувати судові рішення Великої Палати Верховного Суду, ухвалені нею у якості суду апеляційної інстанції, та скоротити кількість судових прецедентів, які суперечать один одному.

Далі слід розглянути третій пункт повноважень, який передбачає наступне: «*Велика Палата Верховного Суду аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узагальнення судової практики*». Отже, фактично дана норма передбачає можливість Великої Палати Верховного Суду забезпечувати єдність судової практики за рахунок її узагальнення. На думку автора, на даний час дане повноваження реалізується недостатньою мірою та фактично заміщується випадками відступу від попередніх правових позицій касаційних судів. Для належної реалізації даної норми Велика Палата Верховного Суду має бути наділена можливістю ухвалення узагальнюючих правових висновків, які будуть обов'язковими для застосування в подібних спорах судами усіх юрисдикцій. У такому разі, процедура ухвалення узагальнюючих висновків Великою Палатою Верховного Суду буде виглядати наступним чином:

- при здійсненні аналізу судової практики Велика Палата Верховного Суду визначає сферу правовідносин, щодо якої існують протилежні за своїм змістом судові прецеденти судів касаційних інстанцій;
- Велика Палата Верховного Суду збирається на спеціальне засідання та за результатами такого засідання виносить постанову, якою формує узагальнюючий правовий висновок щодо застосування конкретної норми права, причому як судові прецеденти, які відповідають такому висновку, так і ті, які йому не відповідають, більше застосуванню не підлягають. Даний узагальнюючий правовий висновок є обов'язковим для його врахування судами касаційної інстанції в подібних правовідносинах;
- Відступлення від узагальнюючого правового висновку Великої Палати Верховного Суду допускається лише за наслідками особливої процедури ухвалення іншого узагальнюючого правового висновку Великої Палати Верховного Суду не менш ніж через рік після ухвалення попереднього узагальнюючого правового висновку.

Даний підхід дозволяє максимально зменшити кількість судових прецедентів, які не відповідають один одному та забезпечити єдиний підхід до застосування судової практики. Більше того, темпоральні межі фактичного імунітету узагальнюючого правового висновку Великої Палати Верховного Суду сприятимуть сталості таких правових висновків.

Насамкінець слід розглянути можливість покращення процедур ухвалення рішень Великою Палатою Верховного Суду, механізм яких, як зазначалося раніше, зазнає критики. Пропонується запровадити наступні механізми ухвалення рішень суддями Великої Палати Верховного Суду:

- Для вирішення виключної правової проблеми за ухвалення правового висновку Великої Палати Верховного Суду має проголосувати більшість суддів Великої Палати Верховного Суду, причому усі судді профільюючої юрисдикції мають проголосувати позитивно. Дана процедура ухвалення рішення може значно підвищити його якість за рахунок максимально повного залучення суддів профільюючої юрисдикції;
- Для вирішення проблеми належності певної справи до конкретної юрисдикції за ухвалення правового висновку Великої Палати Верховного Суду має проголосувати більшість суддів Великої Палати Верховного Суду, причому усі судді профільюючої юрисдикції, а також не менше двох суддів з інших юрисдикцій мають проголосувати позитивно. Дана процедура ухвалення рішення може значно підвищити його якість за рахунок максимально повного залучення суддів усіх юрисдикцій;
- Для ухвалення узагальнюючого правового висновку або відступу від такого правового висновку Великої Палати Верховного Суду позитивно мають проголосувати не менш ніж дві третини суддів Великої Палати Верховного Суду, причому усі судді профільюючої юрисдикції, а також Голова Верховного Суду та не менше трьох суддів з інших юрисдикцій мають проголосувати позитивно. Дана процедура ухвалення рішення може значно підвищити його якість за рахунок максимального залучення до ухвалення такого висновку суддів усіх юрисдикцій.

Дані особливі процедури ухвалення рішень Великою Палатою Верховного Суду, на думку автора, є більш досконаліми за існуючі процедури, а також можуть забезпечити не лише максимальне залучення до вирішення правових проблем суддів профільюючих юрисдикцій, а й збільшити участь та роль Голови Верховного Суду в діяльності Великої Палати Верховного Суду.

Висновки: Підсумовуючи наведені вище положення треба визначити, що Велика Палата Верховного Суду є ключовою судовою установою для забезпечення єдності та сталості судової практики та фактично виступає у ролі суду найвищої інстанції в Україні. Важливість ролі Великої Палати Верховного Суду в даному процесі важко переоцінити, більше того, важливим є також її участь у апеляційному перегляді рішень судів касаційної інстанції у визначених законодавством випадках. Проте, незважаючи на зовнішню урегульованість правового статусу Великої Палати Верховного Суду, існують наступні проблеми:

- розбалансованість механізму прийняття рішень Великою Палатою Верховного Суду;

- часті та неодноразові відступи Великою Палатою Верховного Суду не лише від рішень судів касаційної інстанції, а й від власної судової практики;
- фактичне відсунення функцій по забезпеченню єдності судової практики на другорядне місце;
- опосередковано негативно на статус Великої Палати Верховного Суду впливає й неврегульована на теперішній момент правова колізія з існуванням Верховного Суду України, фактично не діючого, але збереженого після судової реформи 2016 року.

Для вирішення окреслених в науковій статті проблем автором запропоновано наступні механізми, більшість з яких може бути реалізована навіть за існуючих повноважень Великої Палати Верховного Суду:

- впровадження нових підходів до механізмів ухвалення рішень Великою Палатою Верховного Суду, включаючи випадки прийняття рішень кваліфікованою більшістю голосів;
- позбавлення можливості Великої Палати Верховного Суду щодо ухвалення остаточного судового рішення по справі, натомість збільшивши її роль в ухваленні обов'язкових правових висновків;
- позбавлення можливості Великої Палати Верховного Суду щодо ухвалення обов'язкового правового висновку у разі перегляду нею судових рішень у якості суду апеляційної інстанції;
- впровадження механізму ухвалення узагальнюючих висновків Великої Палати Верховного Суду для забезпечення єдності судової практики, а також ускладнення механізмів відступу від них;
- додатковим моментом для вирішення правової проблеми є необхідність остаточного вирішення правового статусу збереженого після судової реформи 2016 року Верховного Суду України на законодавчому рівні.

В той же час, враховуючи динамічність змін в політичному та правовому житті України загальні принципи діяльності Великої Палати Верховного Суду можуть змінитися, отже, можливості для проведення наукових досліджень в зазначеному напрямку залишаються відкритими.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року №1798-ХІІ (в редакції від 18.06.2023 року). DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Зозуля Н. (2018). Чи обов'язково судам враховувати правові позиції ВСУ і хто може від них відступати: теорія та практика. *Українське право*. DOI: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/chy-obov-yazkovo-sudam-vrakhovuvaty-pravovi-pozitsiyi-vsu-i-khto-mozhe-vid-nykh-vidstupaty-teoriya-t/?month=04&year=2020
3. Кібенко О. (2019). Механізми забезпечення єдності судової практики: інфографіка від судді ВП ВС. *Судово-юридична газета*. DOI: <https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/137889-mekhanizmi-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki-infografika-vid-suddi-vp-vs>
4. Кібенко О. (2022). Відступ Великої Палати Верховного Суду від існуючих правових позицій: процедура, підстави, проблеми. DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Kibenko_%2007_12_2020.pdf
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року № 2747-IV (в редакції від 28.06.2023 року). DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
6. Конституція України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР (в редакції від 01.01.2020 року). DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.02.2021 року по справі №805/3362/17-а. DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Dajest_Iprivr_2021.pdf
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.10.2022 року по справі №905/857/19. DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Dajest_Iprivr_2021.pdf
9. Правові позиції Верховного Суду як основа сталості та єдності судової практики. (2017). *Українське право*. DOI: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/pravovi-pozitsii-verkhovnogo-sudu-yak-osnova-stalosti-ta-dnosti-sudovoi-praktiki-/?print=Y
10. Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону (2017). Висновок Консультативної Рада європейських суддів (КРЕС) No 20 (2017). DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/opinion_20_UA.pdf
11. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року №1402-VIII (в редакції від 23.12.2022 року). DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
12. Рішення №2-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>
13. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року №1618-IV (в редакції від 18.06.2023 року). DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
14. Vincic and others v. Serbia, 44698/06 (ECHR, 2010). DOI: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95959>

References:

1. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 06.11.1991 roku №1798-ХІІ (v redaktsii vid 18.06.2023 roku). [Economic Procedure Code of Ukraine dated November 6, 1991 No. 1798-ХІІ (as amended on June 18, 2023).] DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Zozulya N. (2018). Chy obov'язkovo sudam vrakhovuvaty pravovi pozitsii VSU i khto mozhe vid nykh vidstupaty: teoriia ta praktyka [Do courts have to take into account the legal positions of the Armed Forces of Ukraine and who

- can deviate from them: theory and practice. Ukrainian law]. DOI: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/chy-obov-yazkovo-sudam-vrakhovuvaty-pravovi-pozytsiyi-vsu-i-khto-mozhe-vid-nykh-vidstupaty-teoriya-t/?month=04&year=2020
3. Kibenko O. (2019). Mekhanizmy zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky: infografika vid suddi VP VS. Sudovoyurydychna hazeta [Mechanisms for ensuring the unity of judicial practice: infographic from a judge of the Supreme Court. Judicial and legal newspaper]. DOI: <https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/137889-mekhanizmi-zabezpechenniya-yednosti-sudovoyi-praktiki-infografika-vid-suddi-vp-vs>
 4. Kibenko O. (2022). Vidstup Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid isnuichykh pravovykh pozytsii: protsedura, pidstavy, problemy [Retreat of the Grand Chamber of the Supreme Court from existing legal positions: procedure, grounds, problems]. DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Kibenko_%2007_12_2020.pdf
 5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 roku №2747-IV (v redaktsii vid 28.06.2023 roku). [Administrative Judicial Code of Ukraine dated 07/06/2005 No. 2747-IV (as amended on 06/28/2023)]. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
 6. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 roku №254k/96-VR (v redaktsii vid 01.01.2020 roku). [Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-BP (as amended on January 1, 2020)]. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp#Text>
 7. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 10.02.2021 roku po spravi №805/3362/17-a. [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated February 10, 2021 in case No. 805/3362/17-a.]. DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Dajest_Ipivr_2021.pdf
 8. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 26.10.2022 roku po spravi №905/857/19. [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated October 26, 2022 in case No. 905/857/19]. DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Dajest_Ipivr_2021.pdf
 9. Pravovi pozytsii Verkhovnoho Sudu yak osnova stalosti ta yednosti sudovoi praktyky. (2017). Ukrainske pravo. [Legal positions of the Supreme Court as the basis of stability and unity of judicial practice. (2017). Ukrainian law]. DOI: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/pravovi-pozytsii-verkhovnogo-sudu-yak-osnova-stalosti-ta-dnosti-sudovoi-praktiki-/?print=Y
 10. Pro rol sudiv u zabezpechenni yednosti zastosuvannia zakonu (2017). Vysnovok Konsultatyvnoi Rada yevropeiskykh suddiv (KRIeS) No 20 (2017). [On the role of courts in ensuring the unity of application of the law (2017). Opinion of the Consultative Council of European Judges (CJEC) No. 20 (2017)]. DOI: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/opinion_20_UA.pdf
 11. Pro sudoustrii ta status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 roku №1402-VIII (v redaktsii vid 23.12.2022 roku). [On the judiciary and the status of judges: Law of Ukraine dated June 2, 2016 No. 1402-VIII (as amended on December 23, 2022)]. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
 12. Rishennia №2-r/2020 u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen punktiv 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 rozdlu XII “Prykintsevi ta perekhidni polozhennia” Zakonu Ukrainy “Pro sudoustrii i status suddiv” vid 2 chervnia 2016 roku № 1402-VIII. [Decision No. 2-p/2020 in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of certain provisions of points 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 of Chapter XII “Final and Transitional Provisions” of the Law of Ukraine “On the Judiciary and the Status of Judges” dated June 2, 2016 year No. 1402-VIII]. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>;
 13. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 roku №1618-IV (v redaktsii vid 18.06.2023 roku). [Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-IV (as amended on June 18, 2023)]. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
 14. Vincic and others v. Serbia, 44698/06 (ECHR, 2010). DOI: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95959>